

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність і доцільність дослідження. Одним з найважливіших показників якості фахової підготовки сучасного випускника вищого навчального закладу є рівень сформованості його здатності до неперервного професійного самовдосконалення шляхом самоосвіти. Провідним стає принцип «освіта впродовж життя». Найбільшою мірою це стосується вчителів, оскільки їх професійна спроможність, авторитет і результативність діяльності залежать від уміння самостійно й систематично розширювати власний кругозір у вибраній предметній галузі, оволодівати інноваційними методами й технологіями навчання, опанувати новітній професійний інструментарій.

Проведений аналіз наукової літератури засвідчив, що дослідження самоосвіти є однією з важливих проблем педагогічної теорії і практики, а її вивченням займалось широке коло науковців: педагогів (С. Архангельський, В. Буряк, А. Громцева, Т. Землінська, Ю. Калугін, М. Піскунов, І. Преображенська, Б. Райський, Н. Терещенко, О. Фоміна та інші), психологів (Б. Ананьєв, Л. Виготський, Г. Костюк, О. Леонтєв та інші), філософів (О. Бурлука, Б. Гершунський та інші), соціологів (І. Грабовець, О. Шукліна та інші). Питання самоосвіти вчителів і студентів педагогічних спеціальностей як однієї з форм підвищення їх професійної майстерності розглядалися І. Барсуковим, М. Бондаренком, І. Вертилицькою, В. Іщенком, Г. Коджаспіровою, М. Косенком, О. Малихіним, І. Наумченком, М. Рогозіною, Н. Сидорчук, Р. Скульським, В. Шпак та іншими.

Зростаючу роль самоосвіти в інформаційному суспільстві висвітлено А. Андрєєвим, В. Корвяковим, В. Надеїним, Є. Полат, Г. Серіковим, М. Солдатенком, О. Шукліною та іншими, використання інформаційних технологій у якості засобу самоосвіти розглянуто Є. Ганіним, Ю. Калугіним, О. Локтюшиною, О. Статіровою, О. Федоровою, С. Яшановим та іншими, проте поза увагою залишилися виявлення й вивчення особливостей самоосвіти, що забезпечують ефективність її здійснення в сучасному інформаційно-навчальному середовищі.

Проблемам створення й використання інформаційно-навчального середовища з дидактичною метою присвячені праці М. Башмакова, В. Бикова, С. Беляєва, Б. Гершунського, Ю. Жука, Л. Кайніної, В. Красільнікової, С. Лещук, Ю. Насонової, О. Муковоза, О. Позднової, Ю. Рамського, І. Роберт, С. Тімкіна, М. Умрик та інших. Однак, попри те, що сьогодні навчальний процес у вищому навчальному закладі, зокрема педагогічному, відбувається в умовах інформаційно-навчального середовища, наявна педагогічна практика свідчить, що студенти майже не використовують його потужний самоосвітній потенціал. Однією з вагомих причин такого стану є недостатність цілеспрямованих досліджень щодо формування в майбутніх фахівців компетентності самоосвіти з орієнтацією на використання нових засобів інформаційно-комунікаційних технологій. Розв'язання означеної проблеми вимагає вивчення питань щодо сутності

компетентності самоосвіти майбутнього педагога в умовах інформаційно-навчального середовища й пошуку адекватних шляхів її формування в навчальному процесі.

Отже, виявлено суперечності між нагальною потребою в реалізації концепції освіти впродовж життя й недостатністю теоретичних досліджень, присвячених проблемам самоосвіти в умовах інформатизованого суспільства; між потужним самоосвітнім потенціалом сучасного інформаційно-навчального середовища у вищих навчальних закладах і незадовільним ступенем його використання студентами; між необхідністю спеціальної уваги до формування компетентності самоосвіти в майбутніх педагогів і відсутністю ґрунтовних технологічних напрацювань в означеному напрямі. Актуальність теми, її недостатня розробленість, необхідність подолання зазначених суперечностей зумовили вибір теми дослідження: **«Формування компетентності самоосвіти у майбутніх педагогів в умовах інформаційно-навчального середовища»**.

Зв'язок роботи з науковими планами й темами. Дисертаційне дослідження виконане згідно з планами науково-дослідних робіт, що проводяться в галузі інформаційних технологій навчання, тісно пов'язане з такими науково-дослідними темами, як «Реалізація інноваційного характеру освіти засобами інформаційно-комунікаційних технологій» (договір Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди з Міністерством освіти і науки України № 0104V000503); «Реалізація компетентнісного підходу в навчальному процесі (формування ключових і предметних компетентностей з використанням інформаційно-комунікаційних технологій)» (договір Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди з Міністерством освіти і науки України № 0107V001909).

Тему затверджено вченою радою Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди (протокол №1 від 23.02.2006 р.) й узгоджено в Раді з координації наукових досліджень у галузі педагогіки та психології в Україні (протокол № 6 від 27.06.2006 р.).

Мета дослідження полягає в розробці та апробації технології формування компетентності самоосвіти майбутнього педагога в умовах інформаційно-навчального середовища.

Відповідно до мети визначено такі **завдання дослідження**:

1. На основі теоретичного аналізу психолого-педагогічних джерел з питань самоосвіти виокремити її особливості в умовах сучасного інформаційно-навчального середовища.

2. Визначити сутність компетентності самоосвіти майбутнього педагога в умовах інформаційно-навчального середовища й схарактеризувати її структуру.

3. Теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити технологію формування компетентності самоосвіти майбутнього педагога в навчальному процесі.

4. Уточнити критерії та показники рівнів сформованості компетентності самоосвіти майбутнього педагога.

Об'єктом дослідження є навчальний процес у вищому педагогічному навчальному закладі.

Предмет дослідження – технологія формування компетентності самоосвіти майбутнього педагога в умовах інформаційно-навчального середовища.

Гіпотеза дослідження ґрунтується на припущенні про те, що ефективність формування компетентності самоосвіти в майбутніх педагогів забезпечується розробкою та запровадженням науково обґрунтованої технології, яка враховує особливості самоосвіти в умовах інформаційно-навчального середовища (відкритість і динамічність інформаційного простору самоосвіти, розширення її форм, відсутність часових і територіальних обмежень щодо її здійснення, варіативність самоосвітніх електронних навчально-інформаційних ресурсів, опосередкованість доступу до Інтернет-джерел, наявність додаткових можливостей для самоконтролю) та передбачає етапи: *пропедевтичний* (адаптація студентів до інформаційно-навчального середовища, реалізованого у вищому навчальному закладі, формування в них окремих умінь, значущих для самоосвіти); *базовий* (ініціювання самоосвіти, комплексне формування самоосвітніх умінь з опорою на використання інформаційно-комунікаційних технологій); *продуктивний* (накопичення майбутніми педагогами суб'єктивного досвіду самоосвіти).

Для розв'язання означених вище завдань запроваджено комплекс загальнонаукових і спеціальних **методів**: *теоретичні* (аналітичний, ретроспективний для вивчення теоретичних аспектів проблеми, визначення понятійно-категоріального апарату); *емпіричні* (діагностичні (анкетування, опитування, бесіди, контрольні роботи, тестування), обсерваційні (пряме, побічне, включене спостереження, ретроспективний аналіз власної педагогічної практики), прогностичні (експертні оцінки, узагальнення незалежних характеристик), праксиметричні (аналіз продуктів навчально-пізнавальної діяльності студентів) для встановлення рівнів сформованості компетентності самоосвіти студентів; педагогічний експеримент для виявлення ефективності реалізації технології формування компетентності самоосвіти майбутнього педагога в умовах інформаційно-навчального середовища; математичні (статистичне опрацювання емпіричних даних)).

Експериментальною базою дослідження обрано Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди.

Наукова новизна дослідження полягає у тому, що:

уперше виокремлено особливості самоосвіти в умовах сучасного інформаційно-навчального середовища (відкритість і динамічність інформаційного простору самоосвіти, розширення її форм, відсутність часових і територіальних обмежень щодо її здійснення, варіативність самоосвітніх електронних навчально-інформаційних ресурсів, опосередкованість доступу до Інтернет-джерел, наявність додаткових

можливостей для самоконтролю); *визначено* сутність компетентності самоосвіти майбутнього педагога в умовах інформаційно-навчального середовища як цілісного багатокомпонентного професійно-значущого особистісного утворення, що відображає єдність готовності й здатності до ефективного здійснення самоосвіти з використанням її новітніх форм та опорою на електронні навчально-інформаційні ресурси й освітні ресурси мережі Інтернет з метою неперервного самовдосконалення щодо реалізації соціальних, особистісних та професійно-педагогічних функцій; *схарактеризовано* структуру зазначеної компетентності (мотиваційно-ціннісний, організаційний, процесуально-інформаційний, контрольньо-рефлексивний компоненти та їх складники); *теоретично обґрунтовано та експериментально перевірено* технологію формування компетентності самоосвіти майбутнього педагога, яка передбачає такі етапи: пропедевтичний (адаптація студентів до інформаційно-навчального середовища, реалізованого у вищому навчальному закладі, формування в них окремих умінь, значущих для самоосвіти), базовий (ініціювання самоосвіти, комплексне формування самоосвітніх умінь з опорою на використання інформаційно-комунікаційних технологій), продуктивний (накопичення майбутніми педагогами суб'єктивного досвіду самоосвіти);

уточнено складові, функції інформаційно-навчального середовища; критерії (мотиваційний, організаційний, інформаційно-діяльнісний, контрольньо-оцінний) та показники рівнів сформованості компетентності самоосвіти майбутнього педагога;

подальшого розвитку набули теоретичні питання щодо ретроспективного аналізу дефініцій поняття «самоосвіта», систематизації характеристичних ознак самоосвіти.

Практичне значення отриманих результатів дослідження полягає в тому, що розроблену технологію формування компетентності самоосвіти майбутнього педагога в умовах інформаційно-навчального середовища, а також створені дидактичні матеріали для впровадження зазначеної технології в навчальний процес, а саме: завдання самоосвітнього характеру, орієнтовані на використання електронних навчально-інформаційних ресурсів і освітніх ресурсів мережі Інтернет, методичні розробки для спецкурсу «Самоосвіта в умовах інформаційно-навчального середовища», тренінгів «Інтернет у самоосвіті» і «Тайм-менеджмент самоосвіти», можна використовувати у вищих педагогічних навчальних закладах III-IV рівнів акредитації.

Матеріали дослідження *впроваджено* в навчальний процес Національного фармацевтичного університету (м. Харків) (довідка про впровадження №507/03 від 01.04.2010), Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (акт про впровадження №362-40/03 від 08.04.2010), Харківського гуманітарно-педагогічного інституту (довідка про впровадження №01-12/141 від 19.05.2010), Волинського національного університету (довідка про впровадження № 3/2169 від 28.05.2010), Харківського національного педагогічного

університету імені Г.С. Сковороди (довідка про впровадження №481 від 18.06.2010).

Теоретичні положення та практичні напрацювання, викладені в дисертації, *можуть бути використані* студентами в процесі виконання індивідуальних науково-дослідних завдань, написання курсових, дипломних і магістерських робіт, викладачами, які здійснюють підготовку майбутніх учителів у вищих навчальних закладах освіти, а також у системі підвищення кваліфікації педагогічних кадрів.

Особистий внесок автора в працях, написаних у співавторстві, полягає в теоретичному обґрунтуванні основних ідей і положень досліджуваної проблеми, а також науковій інтерпретації отриманих даних.

Вірогідність та обґрунтованість дослідження забезпечено відповідністю методів дослідження його меті, предмету та завданням; експериментальною перевіркою всіх основних теоретичних висновків; репрезентативністю педагогічного експерименту, повнотою й статистичною значущістю отриманих у ході його проведення даних, тривалістю дослідницької перевірки; апробацією одержаних результатів у реальному навчальному процесі.

Апробація результатів дослідження здійснювалася через публікацію матеріалів дисертації. Завдання, зміст, методика дослідження й результати виконаної роботи обговорювалися на засіданнях кафедр загальної педагогіки та педагогіки вищої школи, інформатики Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди, на звітних науково-практичних конференціях молодих учених «Методологія сучасних наукових досліджень» (Харків, 2005, 2006).

Основні теоретичні положення та практичні результати дослідження доповідалися на міжнародних, всеукраїнських та регіональних науково-практичних конференціях, а саме: «Інформатизація освіти України: стан, проблеми, перспективи» (Херсон, 2005), «Наукова молодь: досягнення та перспективи» (Луганськ, 2006), «Географічні інформаційні системи в аграрних університетах» (Херсон, 2006), «Ціннісні пріоритети освіти XXI століття: інноваційний розвиток освітніх систем» (Луганськ, 2007), «Інформатизація освіти України. ІКТ у вищих навчальних закладах» (Херсон, 2009), «Теорія та методика навчання фундаментальних дисциплін у вищій школі» (Кривий Ріг, 2010), Інтернет-конференція «Формування професійних компетентностей майбутніх учителів фізико-технологічного профілю в умовах євроінтеграції» (Кам'янець-Подільський, 2010); «Проблема особистості в сучасній науці: результати та перспективи дослідження» (Харків, 2005), «Комп'ютери в навчальному процесі» (Умань, 2005), «Особистісно орієнтоване навчання математики: сьогодення і перспективи» (Полтава, 2005), «Проблеми і перспективи розвитку вищої технічної освіти в умовах інформатизації суспільства та входження України в Болонський процес» (Київ, 2006), «Освітнє середовище як методична проблема» (Херсон, 2006), «Теоретичні та прикладні аспекти використання інформаційних технологій у вищій та загальноосвітній школах»

(Тернопіль, 2008), «Організація і впровадження профільної освіти в класах природничо-математичного напрямку навчання» (Суми, 2009); «Засоби і технології сучасного навчального середовища» (Кіровоград, 2009), а також на Всеукраїнських педагогічних читаннях «Василь Сухомлинський у діалозі з сучасністю: виховання громадянина» (Слов'янськ, 2007).

Публікації. Основні теоретичні положення й висновки дисертаційного дослідження відображено у 25 публікаціях (із них 22 одноосібні): 14 – у провідних фахових виданнях, 1 – в інших виданнях, 10 – у матеріалах наукових конференцій.

Структура й обсяг дисертації обумовлені логікою наукового пошуку. Дослідження складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел (395 найменувань, з них 22 – іншомовних), 5 додатків (на 60 сторінках), 25 таблиць, 23 рисунків. Загальний обсяг дисертації – 272 сторінки (170 сторінок основного тексту).

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У *вступі* обґрунтовано актуальність проблеми дослідження, розкрито ступінь її розробленості, визначено мету, завдання, об'єкт, предмет, гіпотезу, методологічні й теоретичні засади дослідження; визначено наукову новизну, теоретичне й практичне значення результатів наукового пошуку, подано відомості про їх апробацію та впровадження.

У першому розділі – *«Теоретичні питання формування компетентності самоосвіти в майбутнього педагога»* – здійснено теоретичний аналіз психолого-педагогічних джерел з питань самоосвіти, виокремлено її особливості в умовах сучасного інформаційно-навчального середовища; визначено сутність компетентності самоосвіти майбутнього педагога в умовах інформаційно-навчального середовища, схарактеризовано її структуру; теоретично обґрунтовано технологію формування компетентності самоосвіти майбутнього педагога в навчальному процесі.

Проведений аналіз психолого-педагогічних досліджень (А. Айзенберг, С. Архангельський, М. Бондаренко, В. Буряк, Н. Бухлова, С. Гончаренко, А. Громцева, Г. Коджаспірова, Н. Косенко, П. Пшебильський, Р. Скульський та інші) свідчить про складність і багатоаспектність поняття «самоосвіта». На основі зіставлення думок низки авторів нами було систематизовано характеристичні ознаки самоосвіти (самостійність, добровільність, керованість самою особистістю, спрямованість на задоволення пізнавальних потреб та інтересів, неперервність), визначено її функції: соціальні (ре-соціалізація, соціальні захищеність та інтеграція особистості), особистісні (самовдосконалення й самоствердження особистості, самореалізація в професійній діяльності), професійно-педагогічні (адаптивна, компенсаторна, інформаційна та розвивальна). Зазначене дало підставу прийняти для використання в межах нашої роботи таке визначення: *самоосвіта майбутнього педагога* є добровільною, самостійною індивідуально-

пізнавальною діяльністю, керованою самою особистістю та спрямованою на неперервне самовдосконалення щодо реалізації соціальних, особистісних та професійно-педагогічних функцій.

У працях М. Бондаренка, І. Грабовець, А. Громцевої, І. Калошиної, Т. Лізньової, О. Малихіна, Г. Сєрікова, Н. Терещенко, В. Шпак та інших визначено етапи здійснення самоосвіти (постановка мети, планування, організація, реалізація, рефлексія), кожен з яких потребує сформованості певних умінь.

Широке запровадження інформаційно-комунікаційних технологій в освіту призвело до створення якісно нового інформаційно-навчального середовища, відмінною рисою якого є застосування зазначених технологій для супроводу пізнавальної діяльності, реалізації зв'язків між учасниками навчального процесу й доступу до світових інформаційних ресурсів освітнього призначення (С. Гончаренко, В. Красільнікова, Є. Полат та інші).

Аналіз досліджень Л. Білоусової, А. Веряєва, О. Муковоза, О. Позднової, Є. Полат та інших дозволив уточнити складові інформаційно-навчального середовища (інформаційна, організаційна, програмно-методична, комунікативна, контрольна-оцінювальна) та його дидактичні функції (інструктивно-організаційна, інформаційно-когнітивна, комунікативна та контрольна-координуюча).

З урахуванням вищезазначеного в дисертації виокремлено *особливості самоосвіти в умовах сучасного інформаційно-навчального середовища*:

- відкритість і динамічність інформаційного простору самоосвіти (доступність світового фонду освітньої інформації, який не є сталим, постійно оновлюється);
- розширення форм самоосвіти (самостійне опанування електронних курсів, тематичних Інтернет-ресурсів, дидактичних матеріалів, розміщених на сайтах учителів-новаторів, віртуальних методичних спільнот тощо);
- відсутність часових і територіальних обмежень щодо її здійснення (використання глобальної комп'ютерної мережі);
- варіативність самоосвітніх електронних навчально-інформаційних ресурсів (різноманіття за дидактичним призначенням, орієнтацією на певну категорію користувачів, способом подання тощо);
- опосередкованість доступу до Інтернет-джерел (специфіка їх знаходження із застосуванням інформаційно-пошукових систем);
- наявність додаткових можливостей для самоконтролю (використання автоматизованих, зокрема онлайн, контрольна-діагностичних засобів для оцінювання власного рівня засвоєння навчальної інформації).

Наведені особливості істотно вплинули на сукупність тих умінь, що забезпечують результативність самоосвіти майбутнього вчителя.

На основі аналізу сучасної наукової літератури (Н. Бухлова, Т. Землінська, Н. Коваленко, І. Орлова, І. Преображенська, А. Радченко, Л. Чернікова, О. Фоміна та інші) нами обґрунтовано сутність *компетентності самоосвіти майбутнього педагога в умовах інформаційно-*

навчального середовища як цілісного багатокomпонентного професійно-значущого особистісного утворення, що відображає єдність готовності й здатності до ефективного здійснення самоосвіти з використанням її новітніх форм та опорою на електронні навчально-інформаційні ресурси й освітні ресурси мережі Інтернет з метою неперервного самовдосконалення щодо реалізації соціальних, особистісних та професійно-педагогічних функцій. У структурі зазначеної компетентності нами було виокремлено такі компоненти: мотиваційно-ціннісний, організаційний, процесуально-інформаційний та контрольньо-рефлексивний.

Мотиваційно-ціннісний компонент відображає усвідомлення майбутнім педагогом особистісної та суспільної цінності професійного самовдосконалення, реальної можливості досягнення результату з опорою на використання інформаційно-комунікаційних технологій, внутрішню потребу в самоосвіті та позитивну мотивацію, розвинений емоційно-вольовий механізм щодо подолання труднощів тощо.

Організаційний компонент містить уміння визначати мету самоосвіти (близьку й перспективну), раціонально її планувати (самостійно визначати зміст, джерела пізнання, терміни виконання запланованого, передбачати хід і результати) та організовувати (будувати власну самоосвітню траєкторію, враховуючи індивідуальні потреби й здібності, добирати адекватні форми й методи, регламентувати та контролювати час тощо).

Процесуально-інформаційний компонент поєднує такі вміння: інформаційно-пошукові (уміння раціонально вибирати інформаційно-пошукові системи, ефективно застосовувати їх інструменти тощо), інформаційно-аналітичні (уміння аналізувати, систематизувати інформацію, оцінювати її достовірність, релевантність тощо), технологічні (уміння ефективно використовувати засоби інформаційно-комунікаційних технологій для опрацювання, інтегрування різноформатної інформації, створення інформаційних продуктів тощо).

Контрольно-рефлексивний компонент передбачає вміння майбутнього педагога здійснювати самоконтроль і рефлексію (аналізувати, оцінювати власну самоосвіту, коригувати й розробляти нові подальші завдання), у тому числі з використанням автоматизованих контрольньо-діагностичних засобів.

У ході наукового пошуку нами було теоретично обґрунтовано *технологію формування компетентності самоосвіти майбутнього педагога*, яка враховує такі фактори: особистісний (орієнтація на наявний рівень готовності студентів до самоосвіти); діяльнісний (набуття власного досвіду здійснення самоосвіти у відповідній діяльності); цілісний (охоплення всіх навчальних дисциплін у їх взаємозв'язку й взаємозалежності). Розроблена технологія передбачає послідовну реалізацію етапів: пропедевтичного (адаптація студентів до інформаційно-навчального середовища, реалізованого у вищому навчальному закладі, формування в них окремих умінь, значущих для самоосвіти); базового (ініціювання самоосвіти, комплексне формування самоосвітніх умінь з опорою на використання

інформаційно-комунікаційних технологій); продуктивного (накопичення майбутніми педагогами суб'єктивного досвіду самоосвіти).

Основними завданнями на *пропедевтичному* етапі є збудження позитивної мотивації самоосвіти студентів; орієнтування щодо використання інформаційно-навчального середовища в самостійному навчанні; систематизація та поглиблення набутих у процесі загальноосвітньої підготовки вмінь пошуку та опрацювання інформації з використанням інформаційно-комунікаційних технологій; спонукування до самооцінки власних знань та вироблення вмінь самоконтролю.

Базовий етап спрямований на сприяння усвідомленню студентами особистісної та професійної значущості самоосвіти; залучення їх до складання індивідуальних програм самоосвіти; розвиток сукупності інформаційно-пошукових, інформаційно-аналітичних, технологічних умінь та вмінь здійснювати контроль і аналіз процесу та результатів самоосвіти.

Продуктивний етап передбачає інтеграцію потреби в самоосвіті з майбутньою педагогічною діяльністю; удосконалення вмінь самоосвіти, вироблених на попередніх етапах; залучення студентів до презентації результатів самоосвіти; стимулювання до визначення напрямів і шляхів подальшої самоосвіти.

Кожному етапу розробленої технології відповідає певний зміст навчання, який забезпечується навчальними дисциплінами з інформатичної («Сучасні інформаційні технології», «Педагогічна інформатика»), методичної підготовки («Методика навчання (профільної предметної дисципліни)»), а також упровадженням спецкурсу «Самоосвіта в умовах інформаційно-навчального середовища», проведенням тренінгів («Інтернет у самоосвіті», «Тайм-менеджмент самоосвіти»).

Згідно із запропонованою технологією компетентність самоосвіти майбутніх педагогів формується на основі набуття досвіду самостійних спроб і досягнень у самоосвіті, переходу від виконання завдань самоосвітнього характеру до виникнення стійкої потреби в самоосвіті, вироблення індивідуальної самоосвітньої траєкторії, включення її в спосіб життя.

Отже, у результаті проведеного теоретичного дослідження було виокремлено особливості самоосвіти в умовах сучасного інформаційно-навчального середовища, визначено сутність і структуру компетентності самоосвіти майбутнього педагога, теоретично обґрунтовано технологію її формування в навчальному процесі.

У другому розділі – ***«Експериментальна перевірка технології формування компетентності самоосвіти майбутнього педагога»*** – висвітлено загальні питання організації й проведення педагогічного експерименту, схарактеризовано змістовно-процесуальну сутність реалізації запропонованої технології, здійснено аналіз одержаних результатів.

Педагогічний експеримент проводився на базі Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди протягом 2005-2009 років із залученням 26 викладачів та 252 студентів факультетів початкового навчання, природничого й фізико-математичного.

Для оцінки ефективності формування компетентності самоосвіти майбутніх педагогів у процесі реалізації обґрунтованої технології уточнено відповідні критерії і показники: мотиваційний (наявність і характер внутрішньої потреби в самоосвіті, ціннісних орієнтацій і позитивних мотивів, емоційно-вольового механізму); організаційний (рівень розвиненості вмінь визначати мету самоосвіти, планувати її та організовувати); інформаційно-діяльнісний (рівень володіння інформаційно-пошуковими, інформаційно-аналітичними, технологічними вміннями); контрольно-оцінний (сформованість умінь контролювати, аналізувати власну самоосвіту, детермінувати її подальші цілі); виокремлено її рівні (високий, достатній, низький).

Педагогічний експеримент було спрямовано на реалізацію й апробацію розробленої технології.

На *пропедевтичному етапі* (I-II курс) запроваджувалися заходи щодо ознайомлення студентів з інформаційно-навчальним середовищем, реалізованим у вищому навчальному закладі (зокрема з наявним фондом друкованої й електронної навчальної літератури, електронним бібліотечним каталогом, точками виходу в мережу Інтернет тощо). Під час вивчення дисциплін «Сучасні інформаційні технології» і «Педагогічна інформатика» студентам пропонувалися завдання, значимі для здійснення окремих етапів самоосвіти (скласти план-перспективний розподіл роботи над індивідуальним завданням, орієнтовно розподілити час на виконання тих чи інших його фрагментів тощо), а також спрямовані на роботу з Інтернет-джерелами (створити перелік тематичних джерел або перевірити актуальність наданого й видалити застарілі та дублюючі посилання, порівняти результати пошуку джерел з використанням різних інформаційно-пошукових систем і різних форм запитів, з'ясувати особливості застосування пошукових інструментів тощо), на оволодіння прийомами інтегрованого опрацювання різноформатної інформації та ін. Крім того, приділялася увага залученню студентів до самотестування навчальних досягнень з використанням автоматизованих систем комп'ютерної діагностики, зокрема онлайн, заохочувалися ініціативність, активність студентів у виконанні запропонованих завдань, у проявах спроб самоосвіти.

На *базовому етапі* (III курс) було впроваджено спецкурс «Самоосвіта в умовах інформаційно-навчального середовища», який надавав поштовх самоосвіті студентів: розкривалися її особистісна й професійна цінності, новітні форми, доступні в умовах інформатизованого суспільства, пропонувалися для обговорення зразки індивідуальних програм самоосвіти із конкретизацією мети, визначенням форм і методів тощо. У межах зазначеного спецкурсу було проведено тренінг «Інтернет у самоосвіті», який містив завдання на пошук інформації та аналіз його результатів з оцінкою достовірності й релевантності знайденої інформації, на складання анотованого каталогу тематичних Інтернет-джерел, на роботу з іншомовними електронними ресурсами з використанням систем автоматизованого перекладу, на реферування текстових документів тощо.

На *продуктивному етапі* (IV курс) під час опанування «Методики навчання (профільної предметної дисципліни)» студенти самостійно ставили близькі й перспективні цілі, визначали проблему, здійснювали пошук і відбір необхідної інформації, оцінювали та коригували свої дії. Пропонувалися індивідуальні навчально-дослідні завдання на орієнтування в сучасній професійній сфері (аналіз змін і тенденцій у програмах навчальних дисциплін, ознайомлення з новими електронними виданнями навчальної та методичної літератури, аналітичне вивчення практичного досвіду вчителів-новаторів за матеріалами їх персональних веб-сторінок, сайтів педагогічних форумів і відкритих віртуальних методичних спільнот, а також шляхом участі в тематичних вебінарах, Інтернет-конференціях тощо). Майбутні педагоги залучалися до самостійного створення й презентації індивідуальних програм самоосвіти, обміну досвідом їх реалізації. Запроваджений тренінг «Тайм-менеджмент самоосвіти» спрямовувався на вдосконалення вмінь раціонально планувати й організовувати самоосвіту шляхом виконання спеціальних вправ на розподіл часу відповідно до пріоритетних задач, його контроль тощо.

У процесі проведення педагогічного експерименту здійснювалось спостереження за динамікою формування компетентності самоосвіти майбутнього педагога (див. табл. 1).

Таблиця 1

**Динаміка формування компетентності самоосвіти
майбутніх педагогів (приріст у %)**

Критерії, показники (рівні, характер вияву)	Етапи					
	Пропедевтичний		Базовий		Продуктивний	
	Е	К	Е	К	Е	К
1	2	3	4	5	6	7
Мотиваційний критерій:						
➤ внутрішня потреба в самоосвіті						
• <i>високий</i> (виявляється постійно, реалізована);	+3,10	+0,25	+5,49	+0,29	+3,82	+0,25
• <i>достатній</i> (має епізодичний характер, присутня як засіб реалізації життєвих планів);	+1,43	+0,49	+7,16	+0,29	+0,24	+0,25
• <i>низький</i> (майже не виявляється);	-4,53	-0,74	-12,65	-0,58	-4,06	-0,49
➤ ціннісні орієнтації й позитивні мотиви самоосвіти						
• <i>високий</i> (свідоме сприйняття самоосвіти як особистісної та суспільної цінності, наявність стійкої позитивної мотивації, переважання професійних мотивів);	+3,67	+0,29	+3,39	+0,29	+3,67	+0,29
• <i>достатній</i> (сприйняття самоосвіти як передумови досягнення професійного успіху, переважання зовнішніх соціальних мотивів, відчуття необхідності);	+4,51	+0,29	+3,95	+0,29	+1,41	+0,29
• <i>низький</i> (неусвідомленість значущості самоосвіти, невизначеність, стихійність самоосвітньої мотивації, переважання особистісних і супутніх мотивів);	-8,18	-0,58	-7,34	-0,58	-5,08	-0,58
➤ емоційно-вольовий механізм						
• <i>високий</i> (здатність до вольового зусилля при реалізації самоосвітніх планів, переважання задоволення від самоосвіти, активність);	+2,86	+0,27	+4,69	+0,54	+1,56	+0,27
• <i>достатній</i> (прагнення здолати труднощі під час самоосвіти, слабка відповідальність за її результат);	+6,25	+1,34	+5,47	+0,81	+3,65	+0,54
• <i>низький</i> (негативне або нейтральне ставлення до самоосвіти, пасивність)	-9,11	-1,61	-10,16	-1,34	-5,21	-0,81

1	2	3	4	5	6	7
Організаційний критерій:						
➤ уміння визначати мету самоосвіти						
• <i>високий</i> (здатність до самостійного визначення близької й перспективної мети самоосвіти);	+3,81	+0,30	+6,45	+0,60	+2,05	+0,30
• <i>достатній</i> (конкретність у визначенні лише близької мети самоосвіти);	+5,57	+0,91	+6,45	+0,60	+6,74	+3,63
• <i>низький</i> (неспроможність визначати цілі самоосвіти);	-9,38	-1,21	-12,89	-1,21	-8,79	-3,93
➤ уміння планувати самоосвіту						
• <i>високий</i> (планування самостійне, довгострокове);	+1,43	+0,25	+1,43	+0,25	+3,58	+0,25
• <i>достатній</i> (планування неоптимальне, короткочасне);	+8,83	+6,90	+2,63	+0,49	+6,68	+0,25
• <i>низький</i> (планування епізодичне або відсутнє);	-10,26	-7,15	-4,06	-0,74	-10,26	-0,49
➤ уміння організовувати самоосвіту						
• <i>високий</i> (організація самостійна, раціональна);	+3,99	+0,26	+1,50	+0,52	+3,24	+0,52
• <i>достатній</i> (організація систематична, не завжди раціональна);	+4,74	+1,55	+5,24	+0,77	+5,49	+0,52
• <i>низький</i> (організація стихійна або відсутня)	-8,73	-1,80	-6,74	-1,29	-8,73	-1,03
Інформаційно-діяльнісний критерій:						
➤ інформаційно-пошукові уміння						
• <i>високий</i> (раціональність у виборі й застосуванні інформаційно-пошукових систем, формулювання складних пошукових запитів);	+2,82	+2,04	+6,21	+1,16	+2,82	+0,29
• <i>достатній</i> (безсистемність у виборі інформаційно-пошукових систем, застосування простих форм пошукових запитів);	+1,41	+3,49	+3,39	+4,66	+5,64	+0,29
• <i>низький</i> (обмеженість у використанні інформаційно-пошукових систем, неадекватність пошукових запитів);	-4,23	-5,53	-9,59	-5,82	-8,46	-0,58
➤ інформаційно-аналітичні уміння						
• <i>високий</i> (самостійність у здійсненні аналізу, систематизації інформації, оцінки її достовірності та релевантності, раціональність у застосуванні автоматизованих систем реферування тощо);	+0,95	+0,25	+1,43	+0,25	+5,25	+0,49
• <i>достатній</i> (хаотичність систематизації інформації, оцінка її достовірності не завжди адекватна);	+1,43	+2,46	+7,40	+0,49	+5,01	+0,25
• <i>низький</i> (епізодичність аналізу електронної інформації на елементарному рівні);	-2,39	-2,71	-8,83	-0,74	-10,26	-0,74
➤ технологічні уміння						
• <i>високий</i> (ефективне використання засобів ІКТ для опрацювання, інтегрування різноформатної інформації, автоперекладу та створення інформаційних продуктів);	+5,99	+0,27	+1,04	+1,08	+2,86	+0,27
• <i>достатній</i> (застосування стандартних способів опрацювання інформації, оформлення інформаційних продуктів за зразком);	+2,34	+2,69	+0,26	+0,27	+0,26	+1,88
• <i>низький</i> (наявність утруднень при інтегрованому опрацюванні різноформатної інформації)	-8,33	-2,96	-1,30	-1,34	-3,13	-2,15
Контрольно-оцінний критерій:						
➤ уміння самоконтролю						
• <i>високий</i> (систематичність здійснення самоконтролю на кожному етапі самоосвіти, раціональний вибір контрольних-діагностичних засобів);	+1,36	+0,28	+2,98	+0,28	+4,07	+0,28
• <i>достатній</i> (епізодичність самоконтролю, використання наявних контрольних-діагностичних засобів);	+4,07	+1,68	+9,22	+1,12	+2,98	+3,08
• <i>низький</i> (обмеженість або відсутність самоконтролю, утруднення в застосуванні автоматизованих контрольних-діагностичних засобів);	-5,43	-1,96	-12,21	-1,40	-7,05	-3,36

1	2	3	4	5	6	7
<p>➤ уміння самоаналізу</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>високий</i> (здатність до критичного аналізу й систематичної оцінки вибраних форм, методів і результатів самоосвіти); • <i>достатній</i> (безсистемність у здійсненні аналізу власної самоосвіти, оцінювання лише її кінцевих результатів); • <i>низький</i> (епізодичність або відсутність самозвітування щодо результативності самоосвіти); <p>➤ уміння детермінувати подальші цілі самоосвіти</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>високий</i> (систематичність корекції цілей самоосвіти, самостійна розробка її подальших напрямів); • <i>достатній</i> (стихійність внесення коректив до власної самоосвіти, короткостроковість визначення її майбутньої мети); • <i>низький</i> (відсутність постановки наступних цілей самоосвіти й вибору шляхів її удосконалення) 	+1,56	+0,27	+1,56	+0,27	+3,91	+0,27
	+3,65	+1,88	+2,86	+1,08	+6,25	+1,61
	-5,21	-2,15	-4,43	-1,34	-10,16	-1,88
	+0,75	+0,52	+3,24	+0,52	+4,49	+0,52
	+4,99	+1,29	+6,99	+1,03	+3,49	+0,52
	-5,74	-1,80	-10,23	-1,55	-7,99	-1,03
E – експериментальна група (128 осіб), K – контрольна група (124 особи)						

Перевірка гіпотези дослідження проводилася за допомогою t-критерію Стьюдента шляхом визначення статистичної значущості відмінностей у рівнях сформованості компетентності самоосвіти майбутніх педагогів експериментальної й контрольної груп.

Отримані дані свідчать про суттєві позитивні зміни рівнів сформованості компетентності самоосвіти майбутніх педагогів експериментальної групи за всіма критеріальними показниками (рис. 1).

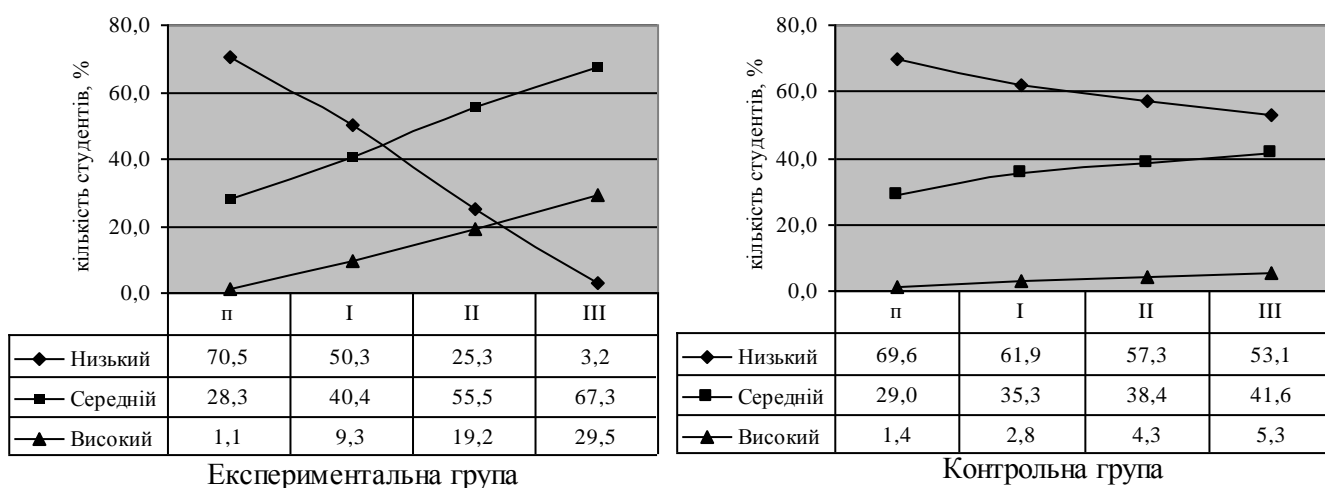

Рис. 1. Інтегрована характеристика поетапного формування компетентності самоосвіти майбутнього педагога в експериментальній і контрольній групах. Позначення: п – початковий зріз, I – пропедевтичний етап, II – базовий етап, III – продуктивний етап.

Констатація позитивних наслідків проведеного експерименту підтвердила правильність висунутої гіпотези, мети, завдань та шляхів її реалізації в умовах інформаційно-навчального середовища й засвідчила ефективність запропонованої технології навчання.

Результати проведеного дослідження підтвердили основні положення дисертації й дають змогу зробити такі **висновки**:

1. На підставі теоретичного аналізу психолого-педагогічної літератури виокремлено особливості самоосвіти студентів в умовах сучасного інформаційно-навчального середовища, а саме: відкритість і динамічність інформаційного простору самоосвіти, розширення її форм, відсутність часових і територіальних обмежень щодо її здійснення, варіативність самоосвітніх електронних навчально-інформаційних ресурсів, опосередкованість доступу до Інтернет-джерел, наявність додаткових можливостей для самоконтролю.

2. Визначено сутність компетентності самоосвіти майбутнього педагога в умовах інформаційно-навчального середовища як цілісного багатокомпонентного професійно-значущого особистісного утворення, що відображає єдність готовності й здатності до ефективного здійснення самоосвіти з використанням її новітніх форм та опорою на електронні навчально-інформаційні ресурси й освітні ресурси мережі Інтернет з метою неперервного самовдосконалення щодо реалізації соціальних, особистісних та професійно-педагогічних функцій. Схарактеризовано структурні компоненти компетентності самоосвіти майбутніх педагогів: мотиваційно-ціннісний (усвідомлення особистісної та суспільної цінності професійного самовдосконалення, реальної можливості досягнення результату з опорою на використання інформаційно-комунікаційних технологій, внутрішня потреба в самоосвіті та позитивна мотивація, розвинений емоційно-вольовий механізм щодо подолання труднощів тощо), організаційний (уміння визначати мету самоосвіти (близьку й перспективну), раціонально її планувати та організовувати), процесуально-інформаційний (інформаційно-пошукові, інформаційно-аналітичні, технологічні вміння) і контрольнорефлексивний (уміння здійснювати самоконтроль і рефлексію); конкретизовано складники кожного з них.

3. Теоретично обґрунтовано технологію формування компетентності самоосвіти майбутнього педагога, яка передбачає послідовну реалізацію етапів: пропедевтичного (адаптація студентів до інформаційно-навчального середовища, реалізованого у вищому навчальному закладі, формування в них окремих умінь, значущих для самоосвіти), базового (ініціювання самоосвіти, комплексне формування самоосвітніх умінь з опорою на використання інформаційно-комунікаційних технологій), продуктивного (накопичення майбутніми педагогами суб'єктивного досвіду самоосвіти).

Для запровадження обґрунтованої технології в навчальний процес було розроблено спецкурс «Самоосвіта в умовах інформаційно-навчального середовища», тренінги «Інтернет у самоосвіті» і «Тайм-менеджмент самоосвіти».

Експериментальна перевірка розробленої технології засвідчила її позитивний вплив на сформованість як окремих самоосвітніх умінь, так і компетентності самоосвіти майбутнього педагога в цілому, що

підтверджується математичними методами обробки отриманих даних.

4. Уточнено критерії та показники рівнів сформованості компетентності самоосвіти майбутнього педагога в умовах інформаційно-навчального середовища: мотиваційний (наявність і характер внутрішньої потреби в самоосвіті, ціннісних орієнтацій і позитивних мотивів, емоційно-вольового механізму); організаційний (рівень розвиненості вмінь визначати мету самоосвіти, планувати її та організовувати); інформаційно-діяльнісний (рівень володіння інформаційно-пошуковими, інформаційно-аналітичними, технологічними вміннями); контрольно-оцінний (сформованість умінь контролювати, аналізувати власну самоосвіту, детермінувати її подальші цілі).

Проведене дослідження не вичерпує поставленої проблеми. Подальшими перспективними напрямками наукових розробок є вивчення питань інтеграції самоосвітньої й навчальної діяльності в системі післядипломної освіти педагогічних кадрів, дослідження особливостей самоосвіти осіб зі спеціальними потребами.

Основні положення дисертації відображено в таких **публікаціях**:

І. Статті в наукових фахових виданнях

1. Щолок О.Б. Еволюція та сучасні підходи до визначення сутності поняття «самоосвіта» / О.Б. Щолок // Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки : [зб. наук. праць]. – Київ-Запоріжжя : Запоріж. обл. ін-т післядиплом. пед. освіти, 2005. – Вип. 36. – С. 75-79.

2. Щолок О.Б. Феномен самоосвіти в інформаційному суспільстві / О.Б. Щолок // Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія №2. Комп'ютерно-орієнтовані системи навчання : [зб. наук. праць]. – К. : НПУ ім. М.П. Драгоманова. – №3 (10). – 2005. – С. 318-323.

3. Щолок О.Б. Педагогічний потенціал інформаційно-навчального середовища / О.Б. Щолок // Збірник наукових праць Уманського держ. пед. ун-ту імені Павла Тичини : [зб. наук. праць. Спец. випуск]. – К. : Міленіум, 2005. – С. 245-249.

4. Щолок О.Б. Компетентність самоосвіти як невід'ємна складова підготовки фахівця / О.Б. Щолок // Нові технології навчання : [наук.-метод. збірник. Спец. випуск]. – К. : Ін-т інноваційних технологій і змісту освіти, 2006. – С. 76-78.

5. Щолок О.Б. Інформаційно-навчальне середовище як чинник формування компетентності в майбутнього фахівця у процесі самоосвіти / О.Б. Щолок // Збірник наукових праць. Педагогічні науки. – Херсон : Видавництво ХДУ, 2006. – Вип. 43. – С. 366-370.

6. Щолок О.Б. Інноваційні навчальні технології у професійній підготовці сучасного вчителя / О.Б. Щолок // Педагогічні інновації: ідеї, реалії, перспективи : [зб. наук. праць]. – К. : Інститут реклами, 2007. – Вип. 10. – С. 114-117.

7. Щолок О.Б. Проблема самоосвіти в педагогічній спадщині В.О. Сухомлинського / О.Б. Щолок // Гуманізація навчально-виховного процесу : [зб. наук. праць]. – Слов'янськ : Видавничий центр СДПУ, 2007. – С. 133-138.

8. Кисельова О.Б. Дидактичні функції інформаційно-навчального середовища у контексті самоосвітньої діяльності майбутнього педагога / О.Б. Кисельова // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. – Серія : Педагогіка. – Тернопіль : ТНПУ, 2008. – №7. – С. 96-100.

9. Кисельова О.Б. Самоосвіта як невід'ємна складова підготовки вчителя до професійної діяльності в умовах профільного навчання / О.Б. Кисельова // Педагогічні науки. Профільна освіта : [зб. наук. праць]. – Ч. 1. – Суми : Видавництво СумДПУ ім. А.С. Макаренка, 2009. – С. 65-72.

10. Кисельова О.Б. Інформаційно-навчальне середовище як засіб підтримки самоосвітньої діяльності студентів / О.Б. Кисельова // Наукові записки. – Серія : Педагогічні науки. – Кіровоград : РВВ КДУ ім. В. Винниченка, 2009. – Ч. 2. – Вип. 82. – С. 196-201.

11. Кисельова О.Б. Технологія формування у майбутніх педагогів компетентності самоосвіти з використанням потенціалу інформаційно-навчального середовища / Л.І. Білоусова, О.Б. Кисельова // Інформаційні технології в освіті : [зб. наук. праць]. – Херсон : Видавництво ХДУ, 2009. – Вип. 3. – С. 11-19 (особистий внесок автора: теоретично обґрунтовано технологію формування у майбутніх педагогів компетентності самоосвіти з використанням потенціалу інформаційно-навчального середовища, підготовлено текст статті).

12. Кисельова О.Б. Сутність і критерії сформованості компетентності самоосвіти майбутнього педагога / О.Б. Кисельова // Педагогіка та психологія : [зб. наук. праць]. – Харків : ХНПУ імені Г.С. Сковороди, 2010. – Вип. 36. – С. 70-76.

13. Кисельова О.Б. Формування компетентності самоосвіти майбутнього вчителя у навчальному процесі сучасного педагогічного університету / Л.І. Білоусова, О.Б. Кисельова // Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія педагогічна. – Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2010. – Вип. 16. – С. 9-12 (особистий внесок автора: розроблено технологію формування у майбутніх педагогів компетентності самоосвіти у навчальному процесі сучасного педагогічного університету, підготовлено текст статті).

14. Кисельова О.Б. Компетентність самоосвіти сучасного педагога: теоретичні засади і практика формування / Л.І. Білоусова, О.Б. Кисельова // Науковий вісник Чернівецького університету : [зб. наук. праць]. – Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2010. – Вип. 529 : Педагогіка та психологія. – С. 3-7 (особистий внесок автора: висвітлено теоретичні засади і практику формування компетентності самоосвіти сучасного педагога, підготовлено текст статті).

II. Статті в інших виданнях

15. Кисельова О.Б. Критерії сформованості самоосвітньої компетентності майбутнього педагога / О.Б. Кисельова // Теорія та методика навчання фундаментальних дисциплін у вищій школі : [зб. наук. праць]. – Кривий Ріг : Видавничий відділ НМетАУ, 2010. – Вип. VI. – С. 102-109.

III. Матеріали конференцій

16. Щолок О.Б. Генезис та сутність поняття самоосвіта / О.Б. Щолок // Матер. наук.-практ. конф. молодих учених [«Методологія сучасних наукових досліджень»], (Харків, 20 травня 2005 р.). – Х. : ХНПУ, 2005. – С. 74.

17. Щолок О.Б. Самоосвіта як необхідна складова саморозвитку особистості / О.Б. Щолок // Матер. Всеукр. наук. конф. [«Проблеми особистості в сучасній науці: результати та перспективи дослідження»], (Харків, 25 травня 2005 р.) / «Управління розвитком» : [зб. наук. статей]. – Х. : Вид. ХНЕУ, 2005. – № 2. – С. 185-186.

18. Щолок О.Б. Роль самоосвітньої діяльності студентів в умовах сучасного інформаційно-навчального середовища / О.Б. Щолок // Матер. II Всеукр. наук.-практ. конф. [«Особистісно орієнтоване навчання математики: сьогодні і перспективи»], (Полтава, 6-7 грудня 2005 р.). – Полтава : АСМІ, 2005. – С.232-236.

19. Щолок О.Б. Інформаційно-навчальне середовище як чинник формування компетентності самоосвіти у майбутнього фахівця / О.Б. Щолок // Матер. міжнар. наук.-метод. конф. [«Географічні інформаційні системи в аграрних університетах»], (Херсон, 14-15 вересня 2006 р.) : [зб. наук. праць]. – Херсон : Айлант, 2006. – С. 105-109.

20. Щолок О.Б. Структура та функції інформаційно-навчального середовища / О.Б. Щолок // Матер. наук.-практ. конф. молодих учених [«Методологія сучасних наукових досліджень»], (Харків, 23 грудня 2005 р.). – Харків : ХНПУ, 2006. – С. 102-103.

21. Щолок О.Б. Характеристика функцій самоосвітньої діяльності студентів вищих навчальних закладів / О.Б. Щолок // Матер. I Міжнар. наук.-практ. конф. [«Наукова молодь: досягнення та перспективи»], (Луганськ, 26-27 квітня 2006 р.). – Луганськ : Знання, 2006. – Т. 1. Психолого-педагогічні науки. Філологічні науки. – С. 172-175.

22. Щолок О.Б. Інформаційно-навчальне середовище як чинник формування компетентності самоосвіти у майбутнього фахівця / О.Б. Щолок // Матер. Всеукр. наук.-практ. конф. [«Освітнє середовище як методична проблема»], (Херсон, 14-15 вересня 2006 р.) : [зб. наук. праць]. – Херсон : Видавництво ХДУ, 2006. – С. 183-184.

23. Щолок О.Б. Складові компетентності самоосвіти майбутнього педагога / О.Б. Щолок // Матер. III наук.-практ. конф. молодих учених [«Методологія сучасних наукових досліджень»] : у 2-х ч., (Харків, 27 жовтня 2006 р.). – Харків : ХНПУ, 2006. – Ч. 1. – С. 78-79.

24. Щолок О.Б. Компетентність самоосвіти як педагогічна проблема / О.Б. Щолок // Матер. IV Міжнар. наук.-практ. конф. [«Ціннісні пріоритети

освіти у ХХІ столітті: орієнтири та напрямки сучасної освіти»], (Луганськ, 3-5 жовтня 2007 р.). – Луганськ : Альма-матер, 2007. – Ч. 3. – С. 167-175.

25. Кисельова О.Б. Формування компетентності самоосвіти майбутнього вчителя у навчальному процесі сучасного педагогічного університету [Електронний ресурс] / Л.І. Білоусова, О.Б. Кисельова // Тези міжнар. Інтернет-конф. [«Формування професійних компетентностей майбутніх учителів фізико-технологічного профілю в умовах євроінтеграції»], (25.09.2010-10.11.2010 р.). – Режим доступу : <http://mvf.kampod.org/smf/>

АНОТАЦІЇ

Кисельова О.Б. Формування компетентності самоосвіти у майбутніх педагогів в умовах інформаційно-навчального середовища. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.09 – теорія навчання. – Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди. – Харків, 2011.

Дисертаційна робота є теоретико-експериментальним дослідженням проблеми формування компетентності самоосвіти майбутніх педагогів в умовах інформаційно-навчального середовища.

У роботі визначено сутність компетентності самоосвіти майбутнього педагога в умовах інформаційно-навчального середовища; виокремлено особливості самоосвіти в умовах сучасного інформаційно-навчального середовища, висвітлено його складові, функції; теоретично обґрунтовано та експериментально перевірено технологію формування зазначеної компетентності; схарактеризовано її структуру й уточнено критерії та показники рівнів сформованості. Подальшого розвитку набули теоретичні питання щодо ретроспективного аналізу дефініцій поняття «самоосвіта», систематизації характеристичних ознак самоосвіти.

Ключові слова: компетентність, самоосвіта, компетентність самоосвіти, майбутні педагоги, інформаційно-навчальне середовище.

Киселева О.Б. Формирование компетентности самообразования у будущих педагогов в условиях информационно-обучающей среды. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.09 – теория обучения. – Харьковский национальный педагогический университет имени Г.С. Сковороды. – Харьков, 2011.

Диссертация посвящена теоретико-экспериментальному исследованию проблемы формирования компетентности самообразования будущих педагогов в условиях информационно-обучающей среды.

На основании изучения психолого-педагогической литературы раскрыты сущность понятия «самообразование», характеристические признаки самообразования (самостоятельность, добровольность,

управляемость самой личностью, направленность на удовлетворение познавательных потребностей и интересов, непрерывность), его функции (социальные, личностные и профессионально-педагогические).

В диссертационной работе выделены особенности самообразования студентов в условиях современной информационно-учебной среды: открытость и динамичность информационного пространства самообразования, расширение его форм, отсутствие временных и территориальных ограничений для его осуществления, вариативность самообразовательных электронных учебно-информационных ресурсов, опосредованность доступа к Интернет-источникам, наличие дополнительных возможностей для самоконтроля.

Определена сущность компетентности самообразования будущего педагога в условиях информационно-учебной среды как целостной многокомпонентной профессионально-значимой личностной характеристики, которая отображает единство готовности и способности к эффективному осуществлению самообразования с использованием его новейших форм и опорой на электронные учебно-информационные ресурсы и образовательные ресурсы сети Интернет с целью непрерывного самосовершенствования для реализации социальных, личностных и профессионально-педагогических функций. Охарактеризованы структурные компоненты компетентности самообразования будущего педагога: мотивационно-ценностный (осознание личностной и общественной ценности профессионального самосовершенствования, реальной возможности достижения результата с опорой на использование информационно-коммуникационных технологий, внутренняя потребность в самообразовании и позитивная мотивация, развитый эмоционально-волевой механизм преодоления трудностей и т.д.), организационный (умение определять цель самообразования (близкую и перспективную), рационально его планировать и организовывать), процессуально-информационный (информационно-поисковые, информационно-аналитические, технологические умения) и контрольно-рефлексивный (умения осуществлять самоконтроль и рефлекссию); конкретизированы составляющие каждого из них.

Теоретически обоснована технология формирования у будущих педагогов компетентности самообразования, которая предусматривает реализацию этапов: пропедевтического, базового, продуктивного. Основной целью пропедевтического этапа является адаптация студентов к информационно-учебной среде, реализованной в высшем учебном заведении, формирование у них отдельных умений, значимых для самообразования. Базовый этап предусматривает инициирование самообразования, комплексное формирование самообразовательных умений с опорой на использование информационно-коммуникационных технологий. На продуктивном этапе реализуется накопление будущими педагогами субъективного опыта самообразования.

С целью внедрения предложенной технологии в учебный процесс разработаны спецкурс «Самообразование в условиях информационно-учебной среды», тренинги «Интернет в самообразовании» и «Тайм-менеджмент самообразования».

Экспериментальная проверка разработанной технологии подтвердила ее позитивное влияние на формирование компетентности самообразования будущего педагога.

Уточнены критерии и показатели уровней сформированности компетентности самообразования будущих педагогов: мотивационный (наличие и характер внутренней потребности в самообразовании, ценностных ориентаций, позитивных мотивов, эмоционально-волевого механизма), организационный (развитость умений определять цель самообразования, планировать его и организовывать), информационно-деятельностный (уровень владения информационно-поисковыми, информационно-аналитическими, технологическими умениями), контрольно-оценочный (сформированность умений контролировать, анализировать собственное самообразование, детерминировать его последующие цели).

Ключевые слова: компетентность, самообразование, компетентность самообразования, будущие педагоги, информационно-учебная среда.

Kyselyova O.B. Forming the self-educational competence of a future teacher in the conditions of informative-educational environment. – Manuscript.

The thesis for the degree of Candidate of Pedagogical Science, speciality 13.00.09 – the Theory of Teaching. – G.S Scovoroda Kharkiv National Pedagogical University. – Kharkiv, 2011.

The dissertation is devoted to the theoretical-experimental research of the problem of forming the future teacher's self-educational competence in the conditions of informative-educational environment.

In the work the essence and structure of self-educational competence of a future teacher is theoretically proved; the features of self-education of students in the conditions of modern informative-educational environment are analyzed, technology of forming of self-educational competence is theoretically proved and experimentally affirmed; criteria and parameters of levels of its formness are specified; theoretical questions in relation to the retrospective analysis of definition of notion «self-education», structural-functional structure of informative-educational environment have received further development.

The efficiency of the developed technology of forming the future teacher's self-educational competence is confirmed by results of the pedagogical experiment.

Key words: competence, self-education, self-educational competence, future teachers, informative-educational environment.